

การวิเคราะห์ศักยภาพ ปัญหาและความต้องการในการแก้ไขปัญหาความ
ยากจนของชุมชนในพื้นที่รอบศูนย์การเรียนรู้บ้านยางน้อย มหาวิทยาลัยราชภัฏ
อุบลราชธานี ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

Community Potential, Problems, and Needs for Poverty Alleviation: A Case
Study of Ban Yang Noi Learning Center, Ubon Ratchathani Rajabhat
University, Koa Ae Subdistrict, Khueang Nai District, Ubon Ratchathani
Province

บุญมี โททำ

Boonmee Totum

ไพโรจน์ สุขสบาย

Pairod Suksabay

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Faculty of Humanity and Social Science, Ubon Ratchathani Rajabhat University

กษมา ดอกดวง

Kasama Dokduang

สาขาวิชาเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Faculty of Industrial Technology, Ubon Ratchathani Rajabhat University

E-mail: Boonmee.t@ubru.ac.th

Received: 10 November 2025; Revised: 27 November 2025; Accepted: 2 December 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพ ปัญหาและความต้องการในการแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนในพื้นที่รอบศูนย์การเรียนรู้บ้านยางน้อย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน และการสนทนากลุ่ม จำนวน 10 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพของชุมชนรอบศูนย์การเรียนรู้บ้านยางน้อยมีฐานทรัพยากรทางการเกษตร พื้นที่เพาะปลูก และทุนทางวัฒนธรรมเข้มแข็ง เช่น ภูมิปัญญาการทอผ้าไหม เกษตรอินทรีย์ และการแปรรูปสมุนไพร มีการรวมกลุ่มอาชีพระดับหนึ่ง ได้แก่ กลุ่มทอผ้า กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มโคกหนองนา และได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยและหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาทักษะและสนับสนุนอาชีพ ปัญหาของชุมชนคือ

รายได้หลักจากการเกษตรตามฤดูกาลไม่มั่นคง ครั้วเรือนมีหนี้สินเรื้อรัง ขาดแคลนน้ำเพื่อการเพาะปลูกและการถือครองที่ดินที่มั่นคง โครงสร้างประชากรมีผู้สูงอายุสูงและแรงงานวัยทำงานย้ายถิ่น ทำให้แรงงานในชุมชนลดลง ขาดทักษะด้านการจัดการกลุ่มอาชีพ การตลาด และการเงิน อีกทั้งโครงการพัฒนาจากภายนอกไม่ต่อเนื่อง ความต้องการของชุมชนชาวบ้านคือต้องการอาชีพเสริมที่สามารถทำได้ในครัวเรือน เช่น การแปรรูปอาหาร ผลิตภัณฑ์สมุนไพร เกษตรอินทรีย์ และการตลาดออนไลน์ รวมทั้งต้องการการสนับสนุนด้านทุนเครื่องมือประกอบอาชีพ ระบบชลประทานถาวร ตลาดรองรับผลผลิต และการอบรมพัฒนาทักษะด้านการตลาดดิจิทัล และการจัดการกลุ่ม เพื่อยกระดับเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ศักยภาพชุมชน, ปัญหาความยากจน, ศูนย์การเรียนรู้,

Abstract

This research article aims to study and analyze the potential, problems, and needs in addressing poverty among communities surrounding the Ban Yang Noi Learning Center of Ubon Ratchathani Rajabhat University, located in Koe Sub-district, Khueang Nai District, Ubon Ratchathani Province. The study employed a qualitative research approach using in-depth interviews with 20 key informants and focus group discussions with 10 participants. Purposive sampling was applied, and the data were analyzed through content analysis and descriptive narration.

The findings revealed that the communities around the Ban Yang Noi Learning Center possess significant agricultural resources, farmland, and strong cultural capital such as silk weaving, organic farming, and herbal processing. Community occupational groups include weaving groups, women's groups, and the "Khog Nong Na" group, which receive support from the university and government agencies in developing skills and promoting local occupations. However, the major problems faced by these communities are unstable seasonal agricultural income, chronic household debt, insufficient water resources for farming, insecure land tenure, and demographic shifts characterized by a high proportion of elderly people and youth outmigration. In addition, communities lack skills in occupational group management, marketing, and financial management, while external development projects are often inconsistent and unsustainable.

The needs of the communities emphasize additional household-based occupations such as food processing, herbal product development, organic agriculture, and online marketing. Moreover, they require support in terms of funding, occupational tools, permanent irrigation systems, market access, and training in digital marketing, group management, and

packaging development. These findings highlight the pathways for strengthening the grassroots economy and promoting sustainable community development.

Keywords: Community Potential, Poverty Issues, Learning Center

บทนำ

ปัญหาความยากจนในชนบทของไทยยังคงเป็นประเด็นสำคัญที่สะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม แม้ว่ารัฐบาลจะมีมาตรการแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่อง แต่รายได้ของครัวเรือนจำนวนมากยังคงต่ำกว่าเส้นความยากจน และมีความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม (สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) โดยเฉพาะครัวเรือนเกษตรกรรมที่มักประสบปัญหาผลผลิตผันผวนและขาดโอกาสในการเข้าถึงตลาดที่มั่นคง (สุชาติ ภูมิศักดิ์, 2563) ส่งผลให้เกิด “กับดักความยากจน” ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (Chambers, 1983)

ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี โดยเฉพาะอำเภอเขื่องใน พบว่าชุมชนจำนวนหนึ่งยังประสบปัญหาความยากจนเรื้อรัง ทั้งในมิติรายได้ อาชีพ และการเข้าถึงสวัสดิการรัฐ (ศศิธร พงศ์วัฒนะ, 2564) อย่างไรก็ตาม ชุมชนเหล่านี้กลับมีทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ทั้งด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้า จักสาน และการแปรรูปเกษตร ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เชิงอัตลักษณ์และสร้างรายได้เสริมแก่ครัวเรือนได้ (นันทนา โพธิ์ไพจิตร, 2562)

งานวิจัยแสดงให้เห็นว่า การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนด้วยการพัฒนาอาชีพบนฐานทุนทางวัฒนธรรม เป็นแนวทางสำคัญในการลดความยากจนและสร้างความเข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจฐานราก (ปรัชญานามวงศ์, 2561; Sen, 1999) ขณะเดียวกัน มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาท้องถิ่นก็มีบทบาทสำคัญในการเป็นพี่เลี้ยงทางวิชาการเพื่อสนับสนุนองค์ความรู้ เทคโนโลยี และการพัฒนาศักยภาพบุคคลในชุมชน (Metcalf, 1998; อีรพล ศรีสุข, 2560) การสร้างกลไกความร่วมมือเชิงพื้นที่ที่บูรณาการระหว่างชุมชน หน่วยงานรัฐ และสถาบันการศึกษา จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจนอย่างยั่งยืน

ชุมชนในพื้นที่โดยรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ศูนย์การเรียนรู้บ้านยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี มีจำนวนประชาชนกลุ่มผู้มีรายได้ต่ำกว่าเส้นสวัสดิการแห่งรัฐ มีรายได้ไม่เกิน 100,000 บาท ต่อปี ที่กระจายอยู่ตามชุมชนรายรอบมหาวิทยาลัยฯ ทั้ง 6 ชุมชน จำนวน 2,322 คน มีกลุ่มอาชีพในชุมชน เช่น กลุ่มผู้ปลูกผลไม้แก้วมังกร กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านพับ กลุ่มผู้ปลูกพริกบ้านดงยาง กลุ่มผู้ปลูกผักพืชสมุนไพรบ้านดงยาง หมู่ที่ 8 กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกยางพารา กลุ่มเกษตรกรโคกหนอง นา วังอ้อ เป็นต้น (นริศรา ลาลี ประนอม คำพา และกิตติมา จึงสุวดี, 2564) แต่กลุ่มต่างๆ เหล่านี้มีลักษณะที่จัดตั้งขึ้นมีรูปแบบการทำงานที่ยังไม่เข้มแข็งเป็นการรวมกลุ่มกันอย่างหลวมๆ ตามเงื่อนไขของการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐเป็นหลัก และส่วนหนึ่งก็เนื่องจากภาระหน้าที่การงานประจำที่เป็นเกษตรกร

เช่น การทำนา รับจ้างทั่วไป เลี้ยงสัตว์ จึงมีการทำกิจกรรมเฉพาะเวลารว่างจากภาระงานเหล่านั้น นอกจากนี้ การทำเกษตรของกลุ่มผู้มีรายได้น้อยในพื้นที่ก็ยังมิข้อจำกัดเรื่องน้ำตามปริมาณฝนในละปี ไม่สามารถทำ การเกษตรได้ตลอดทั้งปี จึงทำให้เกิดการว่างงานหลังฤดูเก็บเกี่ยวของชุมชน ยังขาดอาชีพเสริมหรืออาชีพ ทางเลือกที่จะสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มผู้มีรายได้น้อย

จากสภาพปัญหาดังกล่าวคณะผู้วิจัยจึงมีแนวคิดว่าจะทำอย่างไรกลุ่มผู้มีรายได้น้อยในพื้นที่จึงจะมีอาชีพ เสริม อาชีพทางเลือกเพื่อสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มผู้มีรายได้น้อยและจะสามารถยกระดับเศรษฐกิจฐานรากให้แก่ ชุมชนได้ โดยแนวคิดหลักที่สำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาที่เป็นหัวใจของการพัฒนาที่ยั่งยืน และจะทำให้ชุมชน มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ได้นั้นคือหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เป็น ระบบเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน และใช้จ่ายเงินให้ได้มาอย่าง พอเพียงและประหยัด ตามกำลังของเงินของบุคคลนั้น โดยปราศจากการกู้หนี้ยืมสิน และถ้ามีเงินเหลือ ก็แบ่ง เก็บออมไว้บางส่วน ช่วยเหลือผู้อื่นบางส่วน นอกจากนี้บริบทของชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญที่ก้าวไปสู่การพัฒนา แก้ไขปัญหาคความยากจนของชุมชนได้คือต้องไม่ละเลยสิ่งที่ชุมชนมี สิ่งที่สมาชิกชุมชนมี (สาคร ฉลวยศรี, 2566) ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมของชุมชน โดยสร้างกลไกความร่วมมือ จากทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ องค์กรบริหารส่วนตำบลก่อเอ้ องค์กรบริหารส่วนตำบลหัวดอน สมาชิกองค์การ บริหารส่วนตำบล (ส.อบต.) ที่เป็นตัวแทนของชุมชน ภาคเอกชน บริษัท ห้างร้านในพื้นที่ กลุ่มผู้มีรายได้น้อย กลุ่มอาชีพ ภาคประชาสังคม ผู้นำชุมชน เพื่อจัดเวทีสร้างกลไกแก้ปัญหาคความยากจนร่วมกัน ศึกษาปัญหาและ ความต้องการของกลุ่มผู้มีรายได้น้อยที่จะนำไปสู่การสร้างสร้างอาชีพทางเลือกเพื่อสร้างรายได้ในการพัฒนา เศรษฐกิจฐานรากของชุมชน ซึ่งเป็นชุมชนสำคัญที่อยู่รายรอบมหาวิทยาลัย เป็นชุมชนที่อยู่ในเขตพื้นที่บริการ ของมหาวิทยาลัยที่จะพัฒนาชุมชนเหล่านั้นให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เช่นดั่งเดียวกันกับมหาวิทยาลัยที่มีปณิธาน ของการเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและมหาวิทยาลัยแห่งความสุข

ดังนั้นจากสภาพปัญหา หลักการและแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจทำการศึกษาวิเคราะห์ ศักยภาพ ปัญหาและความต้องการแก้ไขปัญหาคความยากจนของชุมชนรอบมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยกลไกความร่วมมือเชิงพื้นที่ในการแก้ไขปัญหาคความยากจนบนฐานปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในพื้นที่รอบมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ศูนย์การเรียนรู้บ้านยางน้อย ตำบล ก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อสร้างอาชีพสร้างรายได้และยกระดับเศรษฐกิจฐานรากให้แก่ ชุมชนบนฐานการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนในระยะยาว

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพ ปัญหาและความต้องการในการแก้ไขปัญหาคความยากจนของชุมชนใน พื้นที่รอบศูนย์การเรียนรู้บ้านยางน้อย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัด อุบลราชธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. แหล่งข้อมูล

1) ประชากร ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่ให้บริการของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ศูนย์การเรียนรู้บ้านยางน้อย จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ ชุมชนบ้านยางน้อย ชุมชนบ้านพับ ชุมชนบ้านดงยาง ชุมชนบ้านนามน ชุมชนบ้านวังอ้อ และชุมชนบ้านเสียม

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ (Expertise) จำนวน 20 คน ได้แก่ ผู้นำชุมชนจำนวน 6 คน ตัวแทนสมาชิกชุมชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 40 ปี จำนวน 6 คน ราษฎรชาวบ้านจำนวน 6 คน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐจากองค์การบริหารส่วนตำบลก่อเอ้ จำนวน 2 คน และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 10 คน โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sample)

2. เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

- 1) แบบสัมภาษณ์ บริบทชุมชน สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน
- 2) แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วมเกี่ยวกับบริบทชุมชน
- 3) อุปกรณ์ถ่ายภาพและบันทึกภาพ

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1) เก็บข้อมูลด้วยการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากตำรา เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Informal Interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับบริบทศักยภาพข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และการอธิบายเชิงพรรณนา ตรวจสอบความน่าเชื่อถือ (Reliability) ของข้อมูลจะใช้เทคนิคการตรวจแบบสามเส้า (Triangulation) (Chantawanich, 2010) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์คำถามเดียวกันกับบุคคลผู้ให้ข้อมูลหลายกลุ่มที่แตกต่างกัน (หน่วยงานต่างกัน) พื้นที่แตกต่างกัน และสถานการณ์หรือช่วงเวลาที่แตกต่างกัน โดยจะพิจารณาตรวจสอบถึงความถูกต้องและน่าเชื่อถือได้ของคำตอบที่ได้รับ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า บ้านยางน้อยเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีรายได้หลักจากการทำนาข้าวและพืชไร่ตามฤดูกาล แม้ชุมชนจะมีพื้นที่เกษตรและความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่เข้มแข็ง แต่ปัญหาสำคัญคือรายได้ที่ไม่มั่นคง หนี้สินครัวเรือนสูง และค่าครองชีพที่เพิ่มขึ้น ชาวบ้านจึงมีความต้องการอาชีพเสริมที่สามารถทำได้ในครัวเรือน เช่น การแปรรูปอาหาร การทำเกษตรอินทรีย์ และการตลาดออนไลน์ รวมทั้งต้องการการสนับสนุน

ด้านแหล่งทุนและตลาดรองรับผลผลิต

บ้านพ้อมีจุดแข็งด้านการรวมกลุ่มเกษตรกรและการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นฐานรายได้สำคัญของครัวเรือน อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังเผชิญข้อจำกัดจากการขาดผู้นำรุ่นใหม่ และโครงการพัฒนาจากภายนอกที่ไม่ต่อเนื่อง ทำให้การพัฒนาไม่ยั่งยืน นอกจากนี้ยังขาดทักษะด้านการตลาดและการจัดการกลุ่ม ชาวบ้านจึงต้องการการอบรมเพื่อเสริมสร้างความรู้ด้านการตลาดดิจิทัล การแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพ เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งในระยะยาว

บ้านดงยางมีศักยภาพโดดเด่นด้านการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เช่น วิสาหกิจผักปลอดภัย กลุ่มตัดเย็บผ้า และการแปรรูปสมุนไพร รวมถึงได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกบางส่วน อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังเผชิญปัญหารายได้ไม่มั่นคงจากการเกษตรตามฤดูกาล ภาระหนี้สิน การถือครองที่ดินที่ไม่มั่นคง และการหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน ความต้องการสำคัญของชุมชนคือการได้รับการสนับสนุนด้านทุนเครื่องมืออาชีพ แหล่งน้ำถาวร รวมถึงการพัฒนาทักษะอาชีพที่ตอบโจทย์ตลาด

บ้านนามนเป็นชุมชนที่ยังคงมีแรงงานวัยทำงานเป็นสัดส่วนมาก และมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันดี อย่างไรก็ตาม เยาวชนจำนวนมากย้ายถิ่นไปทำงานนอกพื้นที่ ส่งผลให้แรงงานและการสืบทอดภูมิปัญญาลดลง ชุมชนจึงต้องการการสร้างอาชีพที่สามารถดึงดูดเยาวชนกลับมา เช่น อาชีพที่สอดคล้องกับทักษะใหม่ และการสนับสนุนด้านเกษตรกรรมสมัยใหม่ เพื่อสร้างแรงจูงใจและความมั่นคงทางเศรษฐกิจในพื้นที่

บ้านวังอ้อเป็นชุมชนที่มีศักยภาพด้านแรงงานครัวเรือนและพื้นที่เกษตร แต่ปัญหาหลักคือการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ทำให้ต้องพึ่งพาฝน นอกจากนี้ที่ดินทำกินบางส่วนยังไม่มีเอกสารสิทธิ์ ส่งผลต่อความไม่มั่นคงในการประกอบอาชีพ อีกทั้งชาวบ้านยังขาดทักษะด้านการจัดการหนี้สิน ความต้องการสำคัญคือการมีระบบชลประทานที่เพียงพอ การแก้ไขปัญหาสิทธิในที่ดิน และการพัฒนาความรู้ด้านการเงินเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

บ้านเสียมมีจุดแข็งคือความสามัคคีและความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่เข้มแข็ง แต่กลับประสบปัญหาการขาดแรงงานรุ่นใหม่และการสืบทอดภูมิปัญญาที่ลดลง นอกจากนี้โครงการพัฒนาจากภายนอกที่ได้รับยังไม่ต่อเนื่องและไม่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งการบริหารจัดการกลุ่มยังขาดทักษะที่จำเป็น ชาวบ้านจึงมีความต้องการให้มีการพัฒนาศักยภาพคนรุ่นใหม่ ควบคู่กับการอบรมด้านการตลาดและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างความมั่นคงและยกระดับเศรษฐกิจในชุมชน

จากข้อมูลสรุปรายละเอียดของทุกชุมชน ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลของทั้ง 6 ชุมชน ได้แก่ บ้านยางน้อย บ้านพ้อม บ้านดงยาง บ้านนามน บ้านวังอ้อ และบ้านเสียม โดยจัดแบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านศักยภาพ ด้านปัญหา และด้านความต้องการของชุมชน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์สรุปข้อมูลศักยภาพ ปัญหา และความต้องการของชุมชน

ด้านศักยภาพ	รายละเอียดที่พบร่วมกันในชุมชน
ด้านทรัพยากร	มีที่ดินเกษตร ป่าชุมชน เหมาะสำหรับพืชไร่พื้นฐาน เช่น ข้าว พริก สมุนไพร มัน สำปะหลัง ยางพารา
ด้านภูมิปัญญา	หลายชุมชนมีองค์ความรู้ดั้งเดิม เช่น การทอผ้า การจักสาน ทำสมุนไพร การปลูกพืช พื้นถิ่น
กลุ่มอาชีพเดิม	มีการรวมกลุ่มอาชีพพื้นฐาน เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มโคกหนองนา กลุ่มปลูกผัก กลุ่ม ผู้ปลูกพริก กลุ่มถั่วลิสงอบแห้ง
ใกล้มหาวิทยาลัย	โดยเฉพาะบ้านยางน้อย บ้านพับ บ้านเสียม สามารถเป็นฐานการเรียนรู้ต่อยอดจาก มหาวิทยาลัยได้
มีผู้สูงอายุที่มี ประสบการณ์	ผู้สูงอายุมีองค์ความรู้แต่ขาดการถ่ายทอดหรือสืบต่อ
ด้านปัญหา	รายละเอียดที่พบร่วมกันในชุมชน
รายได้ไม่มั่นคง และหนี้สิน	ส่วนใหญ่พึ่งเกษตรฤดูกาลเดียว ขาดอาชีพเสริมทางเลือกที่หลากหลาย
ขาดน้ำ / ดินเสื่อม	โดยเฉพาะดินเค็มและขาดระบบน้ำที่เพียงพอ อาศัยน้ำฝนเป็นหลักตามฤดูกาล
กลุ่มอาชีพไม่ เข้มแข็ง	หลายกลุ่มเกิดจากการรวมตัวเพราะรัฐสนับสนุนชั่วคราว เมื่อหมดโครงการก็หยุด
ตลาดไม่รองรับ ผลผลิต	จำหน่ายไม่ได้หรือได้แต่ได้ราคาน้อย นายหน้ากดราคา
ขาดแรงงานรุ่นใหม่	เยาวชนย้ายออกนอกพื้นที่ ขาดพลังในการพัฒนาระยะยาว
ด้านความต้องการ	รายละเอียดที่พบร่วมกันในชุมชน
อาชีพทางเลือก	ต้องการอาชีพที่ทำได้หลังฤดูเก็บเกี่ยว หรืออาชีพเสริมในครัวเรือน
แหล่งทุนสนับสนุน	ต้องการเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่ไม่ใช่หนี้ในระบบ หรือมีดอกเบี้ยต่ำ
พัฒนาเครือข่าย ตลาด	ต้องการช่วยหาตลาดรองรับผลิตภัณฑ์ทั้งการเกษตรและหัตถกรรม
ส่งเสริมเทคโนโลยี/ เครื่องมือ	หลายกลุ่มขาดเครื่องจักร เครื่องมือสมัยใหม่ หรือระบบชลประทาน
อบรมและพัฒนา ทักษะ	ต้องการฝึกอบรมอาชีพ/เทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ใช้ได้จริงและต่อยอดได้

จากตารางที่ 1 การศึกษาศักยภาพ ปัญหาและความต้องการในการแก้ไขปัญหาคความยากจนของชุมชนรอบศูนย์การเรียนรู้บ้านยางน้อยนั้น โดยภาพรวม พบว่า บริบทชุมชนของชุมชนที่ศึกษาส่วนใหญ่เป็นชุมชนเกษตรกรรม พึ่งพาการทำนาข้าวและพืชไร่ตามฤดูกาล รายได้ไม่มั่นคงและต่ำกว่าเกณฑ์ความยากจนที่กำหนด โครงสร้างประชากรมีสัดส่วน ผู้สูงอายุสูงและแรงงานวัยหนุ่มสาวย้ายถิ่น ไปทำงานนอกพื้นที่ ทำให้แรงงานในชุมชนลดลง มีลักษณะทางสังคมแบบ เครือญาติและความสามัคคีสูง ยึดประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ยังมีปัญหาด้านอบายมุขและยาเสพติดบางส่วน **ศักยภาพของชุมชน** มีทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เช่น พื้นที่เกษตร ภูมิปัญญาการทอผ้าไหม การทำเกษตรอินทรีย์ การแปรรูปสมุนไพร กลุ่มอาชีพและเครือข่ายภายในชุมชน เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มโคกหนองนา ได้รับ ความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลฯ และหน่วยงานรัฐ ในการพัฒนาอาชีพและบริการวิชาการ **ปัญหาคความยากจน** รายได้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับเกษตรตามฤดูกาล ทำให้ไม่มั่นคง หนี้สินเรื้อรัง ทั้งในและนอกระบบ โดยเฉพาะในช่วงหน้าแล้งหรือฤดูลงทุนเพาะปลูก ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรและที่ดินทำกินที่มั่นคง บางครัวเรือนต้องเช่าหรืออาศัยที่ดินญาติ การเข้าถึงสวัสดิการและแหล่งทุนยังจำกัด โดยเฉพาะผู้สูงอายุและกลุ่มเปราะบาง **ความต้องการของชุมชน** ต้องการอาชีพเสริมที่ได้จากครัวเรือน เช่น แปรรูปอาหาร การเพาะเห็ด การทำสบู่สมุนไพร และการตลาดออนไลน์ ต้องการ การสนับสนุนด้านทุน เครื่องมือประกอบอาชีพ และตลาดรองรับผลผลิต ต้องการการพัฒนา ทักษะการจัดการกลุ่มอาชีพ การตลาดดิจิทัล และบรรจุภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า

จากข้อมูลบริบท ศักยภาพ สภาพปัญหา และความต้องการในการแก้ไขปัญหาคความยากจนของชุมชนสามารถวิเคราะห์ SWOT Analysis ได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 วิเคราะห์ศักยภาพ สภาพปัญหา และความต้องการชุมชนด้วย SWOT Analysis

ด้าน	จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
ภายใน (Internal)	- มีพื้นที่การเกษตรเหมาะสม สามารถพัฒนาเป็นแหล่งปลูกพืชอินทรีย์ พืชไร่ และพืชสมุนไพรได้ - มีความร่วมมือในระดับชุมชนที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำคุ้ม และกลุ่มชาวบ้านที่มีระบบการรวมกลุ่มเบื้องต้น	- รายได้ครัวเรือนยังไม่มั่นคง ขึ้นอยู่กับผลผลิตทางการเกษตรตามฤดูกาล และไม่มีรายได้ทางเลือกที่แน่นอน - ระบบน้ำเพื่อการเกษตรยังไม่ทั่วถึง - กลุ่มอาชีพในชุมชนยังไม่เข้มแข็ง ขาดผู้นำกลุ่มที่มีทักษะการจัดการ ขาดองค์ความรู้ด้านตลาด การจัดการต้นทุน และการเชื่อมโยงเครือข่าย
ด้าน	โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
ภายนอก (External)	- ได้รับความสนใจจากหน่วยงานรัฐและมหาวิทยาลัย ซึ่งสามารถเข้ามาสนับสนุนการพัฒนาอาชีพ ทักษะ และการบริหารจัดการชุมชน	- ขาดแรงงานรุ่นใหม่ ขาดผู้นำในการขับเคลื่อนกิจกรรมระยะยาว

ด้าน	จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
	- สามารถพัฒนาเป็นพื้นที่การเรียนรู้/ท่องเที่ยวชุมชน ด้วยวัฒนธรรมอีสานและธรรมชาติที่ยังคงความเรียบง่าย และบริบทชุมชนที่พร้อมเปิดรับภายนอก	- โครงการจากภายนอกขาดความต่อเนื่อง ส่งผลให้ไม่สามารถยกระดับศักยภาพของชุมชนอย่างยั่งยืน - ขาดทักษะด้านการตลาด การแปรรูป และการบริหารจัดการกลุ่ม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของกลุ่มอาชีพและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

อภิปรายผล

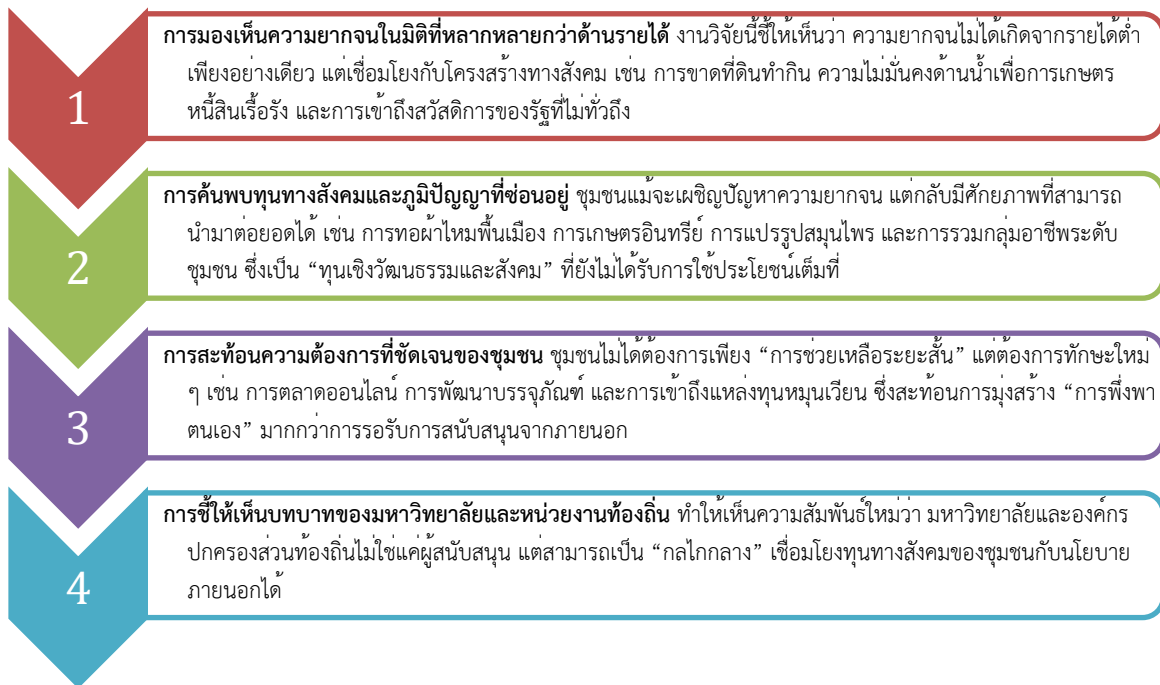
จากผลการวิจัย พบว่า ชุมชนรอบศูนย์การเรียนรู้บ้านยางน้อยยังคงเผชิญปัญหาคะยากจนเชิงโครงสร้าง ไม่ว่าจะเป็นรายได้ครัวเรือนที่พึ่งพาเกษตรกรรมตามฤดูกาล ภาระหนี้สินที่เรื้อรัง ข้อจำกัดด้านที่ดินทำกินและน้ำเพื่อการเกษตร ตลอดจนการเข้าถึงสวัสดิการและแหล่งทุนที่ไม่เพียงพอ อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังมีศักยภาพสำคัญ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหม การเกษตรอินทรีย์ การแปรรูปสมุนไพร รวมทั้งการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและการได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยและหน่วยงานท้องถิ่น เมื่อวิเคราะห์เชิงเหตุผล พบว่า ความยากจนที่ดำรงอยู่มิใช่เพียงผลจากรายได้ไม่เพียงพอ แต่เป็นความยากจนเชิงซ้อน (Multidimensional Poverty) ที่เกี่ยวพันทั้งเศรษฐกิจ สังคม และโครงสร้างทรัพยากร การที่ครัวเรือนจำนวนมากต้องเผชิญหนี้สินสะท้อนถึงข้อจำกัดในการเข้าถึงทุนทางการเงินและการจัดการทางการเงิน ขณะเดียวกัน ความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่นแสดงให้เห็นว่า ชุมชนมีทุนทางสังคมที่สามารถต่อยอดได้ หากได้รับการสนับสนุนที่เหมาะสม

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานของ ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ (2569) ที่พบว่าการแก้ไขปัญหาคะยากจนต้องคำนึงถึงทั้งบริบทของชุมชนและทุนทางสังคม มิใช่มุ่งเน้นเพียงการเพิ่มรายได้เท่านั้น อีกทั้งยังใกล้เคียงกับผลการศึกษาของ จิราพร มะโนวัง และคณะ (2563) ที่ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถยกระดับรายได้ของชุมชนหากได้รับการสนับสนุนด้านมาตรฐานและการตลาด ซึ่งตรงกับความต้องการของชุมชนบ้านยางน้อยที่ต้องการพัฒนาอาชีพเสริมและการตลาดดิจิทัล

นอกจากนี้ ผลการศึกษาของ ศราวุธ ชันธิชัยและคณะ (2569) ยังเน้นว่าการแก้ไขปัญหาคะยากจนจำเป็นต้องอาศัยกลไกความร่วมมือระหว่างชุมชนกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงานภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีที่ถูกมองว่าเป็นกลไกกลางในการเชื่อมโยงทุนชุมชนกับนโยบายและการสนับสนุนจากรัฐ ดังนั้น การตอกย้ำให้เห็นว่า ความยากจนของชุมชนรอบศูนย์การเรียนรู้บ้านยางน้อยเป็นความยากจนเชิงซ้อนที่เชื่อมโยงกับปัญหาโครงสร้างและสังคม ขณะเดียวกันชุมชนยังมีทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สามารถนำมาต่อยอดเพื่อสร้างความยั่งยืน หากมีการสนับสนุนที่บูรณาการและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนเอง

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยทำให้พบองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

สรุป

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ชุมชนรอบศูนย์การเรียนรู้บ้านยางน้อย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานียังคงเผชิญกับปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้าง รายได้ครัวเรือนส่วนใหญ่พึ่งพาเกษตรกรรมตามฤดูกาล ทำให้ไม่มั่นคงและต่ำกว่าเกณฑ์ความยากจน อีกทั้งยังมีภาระหนี้สินทั้งในและนอกระบบ ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร และที่ดินทำกินที่มั่นคง ขณะเดียวกัน กลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุและเยาวชน ยังเข้าไม่ถึงสวัสดิการและโอกาสด้านอาชีพ อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังมีศักยภาพที่สำคัญ ได้แก่ พื้นที่เกษตร ภูมิปัญญาการทอผ้าและการแปรรูปสมุนไพร การรวมกลุ่มอาชีพระดับหนึ่ง ตลอดจนความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยและหน่วยงานภายนอกที่สามารถต่อยอดได้ สำหรับความต้องการหลักของชุมชน คือการมีอาชีพเสริมที่ทำได้ในครัวเรือน การสนับสนุนทุน เครื่องมือและตลาด ตลอดจนการพัฒนาทักษะด้านการจัดการและการตลาดดิจิทัลในการประกอบอาชีพ หากได้รับการสนับสนุนอย่างเหมาะสม จะช่วยให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1) ควรนำผลการศึกษาริบทและศักยภาพของแต่ละชุมชนไปใช้วางแผนพัฒนาอาชีพเสริม เช่น การเพาะเห็ด การแปรรูปอาหาร การทำตลาดออนไลน์ ซึ่งสอดคล้องกับความสนใจของชุมชน

2) ควรเสริมสร้างการบริหารจัดการชุมชนโดยสนับสนุนการสร้างกลุ่มอาชีพให้เข้มแข็ง โดยอบรมด้านการบริหารจัดการ การตลาดดิจิทัล และการสร้างเครือข่ายตลาด เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน

3) ควรพัฒนาคุณภาพชีวิตควบคู่กับเศรษฐกิจนอกจากด้านอาชีพ ควรเน้นการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง เช่น การพัฒนาระบบน้ำเพื่อการเกษตร การจัดการหนี้สิน และการเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาเชิงลึกด้านโครงสร้างหนี้สินและการเงินครัวเรือนเนื่องจากหนี้สินเป็นหนึ่งในโครงสร้างหลักของปัญหาความยากจน งานวิจัยต่อไปควรเจาะลึกถึงพฤติกรรมการกู้ยืม การจัดการหนี้ และทางเลือกในการเข้าถึงแหล่งทุน

2) ควรศึกษาวิเคราะห์เชิงนโยบายและผลกระทบระยะยาวว่าแนวทางแก้ไขปัญหานั้นมีผลต่อความยั่งยืนของชุมชนและการเชื่อมโยงกับนโยบายระดับจังหวัดและประเทศอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

จิราพร มะโนวัง และวาสนา เสภา. (2563). การพัฒนาภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านของผู้สูงอายุเพื่อเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย. วารสารช่วงปัญญา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. 8(2), 139–152.

ธีรพล ศรีสุข. (2560). บทบาทของมหาวิทยาลัยกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นริศรา ลาลี ประนอม คำผา และกิตติมา จิงสุวดี. (2564). การศึกษาคุณภาพการให้บริการที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของรับบริการจากองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตพื้นที่อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี. วารสารบัณฑิตวิทยาลัย พิษณุพนธ์. 16(2), 215-230.

นันทนา โพธิ์ไพจิตร. (2562). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นบนฐานภูมิปัญญาไทย. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ. (2568). การเปลี่ยนแปลงสังคมภาคเกษตรกับเส้นทางสู่ความยากจนข้ามรุ่น กรณีศึกษา ครัวเรือนเกษตรกร จังหวัดอำนาจเจริญ. วารสารสังคมศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 55(1), 140-163.

ปรัชญา นามวงศ์. (2561). การเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากและความเข้มแข็งของชุมชน. วารสารรัฐประศาสนศาสตร์. 18(2), 55-70.

ศศิธร พงศ์วัฒนะ. (2564). ความยากจนและการพัฒนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

ศราวุธ ชันธิชัย และคณะ. (2568). คนจน: รูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจนตามหลักทฤษฎีใหม่. วารสารชัยภูมิ บริหาร. 8(3), 217-229.

- สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). รายงานสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สาคร กล้วยศรี. (2566). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวกของชาวบ้านอำเภอลือโขง จังหวัดอุบลราชธานี การศึกษาในฐานะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. 31(3), 17-31.
- สุชาติ ภูมิศักดิ์. (2563). ปัญหาความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรไทย. วารสารเศรษฐศาสตร์และสังคม. 27(1), 1-22.
- Chantawanich, S. (2010). Qualitative research methods (18th ed.). Bangkok: Chulalongkorn University.
- Chambers, R. (1983). Rural development: Putting the last first. London: Longman.
- Metcalfe, L. (1998). Accountability and effectiveness: Designing the rules of the accounting game. Paper presented at the European Institute for Advanced Studies in Management Conference, Brussels.
- Sen, A. (1999). Development as freedom. Oxford: Oxford University Press.